

«حلقات»

درس اول

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای پیشوایی

مقدمه

در مباحث پیشین شهید صدر قول، فعل و تقریر معصوم را دلیل شرعی دانست. با توجه به این که در عصر غیبت مستقیماً به معصومین علیهم السلام دسترسی نداریم تا از لسان ایشان احکام شرعی را یاد بگیریم، باید ادله شرعیه را به دست بیاوریم یا اصطلاحاً اثبات کنیم و از طریق آن‌ها به حکم شرعی دست یابیم.

دلیل شرعی گاهی برای ما به صورت قطعی و وجدانی ثابت می‌شود و گاهی نیز درباره آن به قطع نمی‌رسیم. در گذشته روش‌های اثبات وجدانی ادله شرعی (تواتر، اجماع و شهرت) بیان شد. در این بخش در باره راه‌هایی گفت و گو می‌کنیم که دلیل شرعی را تعبداً برای ما اثبات می‌کنند.

شهید صدر این روش‌های اثبات تبعدی دلیل شرعی را وسائل اثبات تبعدی می‌نامد. در این درس با مهم‌ترین این وسائل آشنا شده و حجیت خبر واحد را بررسی می‌کنیم.

متن درس :

القسم الثاني: وسائل الاثبات التعبدى

واهم ما يذكر فى هذا المجال عادة خبر الواحد، وهو كل خبر لا يفيد العلم، ولا شك فى انه ليس حجة على الاطلاق وفى كل الحالات، ولكن الكلام فى حجية بعض اقسامه كخبر الثقة مثلا والكلام يقع على مرحلتين: المرحلة الاولى: فى اثبات حجية خبر الواحد على نحو القضية المهمة.

المرحلة الثانية: فى تحديد دائرة هذه الحجية وشروطها.

وسایل اثبات تعبدی دلیل شرعی

برای اثبات این که فلان دلیل شرعی از شارع صادر شده است دو نوع وسیله و ابزار وجود دارد :

الف) وسایل اثبات وجدانی: این وسایل صدور دلیل شرعی از شارع را قطعاً ثابت می کنند.

ب) وسایل اثبات تعبدی: این وسایل بالوجدان صدور دلیل شرعی را ثابت نمی کنند؛ اما به کمک شارع و بر اساس دستور او، صدور دلیل از شارع مقدس را تعبداً، اثبات می نمایند.

توضیح وسایل اثبات وجدانی و تعبدی

اثبات دلیل شرعی به معنای اثبات صدور دلیل شرعی از شارع است. این اثبات دو حالت دارد :

الف) اثبات وجدانی:

در این حالت با مراجعه به وجدان خویش در می یابیم که به صدور این دلیل از شارع یقین داشته و هیچ

شک و شبهه ای در آن نداریم. وسایل و ابزارهای این نوع اثبات را «وسایل اثبات وجدانی» می نامیم.

ب) اثبات تعبدی:

برخی از ابزارها و وسایل، صدور دلیل شرعی از شارع را اثبات وجدانی نمی کنند؛ یعنی این وسایل ما را به

یقین نمی رسانند و احتمال کذب بودن را منتفی نمی سازند؛ بلکه حد اکثر برای ما ظن ایجاد می کنند. این جا

شارع با دستور و امر خویش به کم کم ما آمده و برای ما راهی می گشاید. مثلاً می فرماید به احتمال خلاف

توجه نکنید و گفته های مخبر عادل را واقع دانسته و به آن عمل کنید.

اثبات دستوری دلیل شرعی را «اثبات تعبدی» و ابزارهای این نوع اثبات را «وسایل اثبات تعبدی» می نامیم.

مثال وسایل اثبات وجدانی و تعبدی

اگر شارع امر کند «فقر را اکرام کن»؛ به هنگام مواجهه با افراد، ممکن است یکی از سه حالت زیر پیش آید:

الف) به فقیر بودن شخصی یقین داریم در نتیجه اکرام چنین فردی واجب است.

ب) یقین داریم که شخصی فقیر نیست در نتیجه اکرام چنین فردی واجب نیست.

ج) در مورد بعضی افراد مردد هستیم. از یک سو برخی مطالب (مانند گفته همسایه اش)، دال بر فقر او است و از

سوی دیگر، مطالبی (مانند نحوه لباس پوشیدنش) دلالت بر غنای او دارد.

در این جا مولا می تواند با ایجاد یک روش ما را از سرگردانی نجات دهد؛ مثلاً بگوید: هرکس را که زید گفت

فقیر است، فقیر بدان؛ یعنی سخن زید را حجت قرار دهد. در این جا حتی اگر ما از سخن زید به یقین نرسیم،

موظف هستیم آن شخص را فقیر دانسته و اکرام کنیم؛ یعنی بر اساس گفته زید (که مورد اعتماد مولا است) ما

فقر او را احراز می کنیم.

چند نکته

1. اصطلاح «وسیله تعبدي اثبات دليل شرعی» ابتکار شهید صدر است. وسایل اثبات تعبدي در کتب اصولی دیگر با این الفاظ شناخته می‌شوند: اماره، ظن معتبر و دليل علمی.

2. وسایل اثبات تعبدي سه مورد مشهور دارد:

الف) خبر واحد؛

ب) شهرت فتوائی منقول؛

ج) اجماع منقول.

3. در بحث وسایل اثبات وجدانی، شهرت و اجماع محصل را وسیله اثبات وجدانی دانستیم؛ اما شهرت و اجماع منقول، از وسائل اثبات تعبدي هستند؛ زیرا خودمان این شهرت را تحصیل و تحقیق نکرده‌ایم، بلکه یکی از علما این اجماع را برای ما نقل می‌کند. البته ممکن است در نقل یا تحصیل اجماع اشتباه صورت گرفته باشد، به همین خاطر ما به این اجماع یا شهرت نقل شده، یقین نداریم. مثلاً سید مرتضی برای ما نقل کند: «اجماع علما بر حرمت لحم إرنب است»؛ یعنی همه علما در باره گوشت خرگوش فتوی به حرمت داده‌اند.

حجیت خبر واحد

پرسش: آیا خبر واحد حجت است یا خیر؟ به بیان دیگر آیا خبر واحد می‌تواند دليل شرعی (قول، فعل یا تقریر معصوم) را تعبدا اثبات کند؟

پاسخ: در پاسخ به این پرسش به چند سؤال نکته توجه کنید:

نکته: در باره حجیت خبر واحد دو بحث اصلی وجود دارد:

الف) اصل حجیت خبر واحد. و این که آیا اصولاً خبر واحد در شرع حجت است یا خیر؟

ب) بعد از اثبات اصل حجیت خبر واحد درباره این که با چه شرایطی خبر واحد حجت است، بحث می‌کنیم.

اهمیت بحث حجیت خبر واحد

خبر واحد به دو دلیل، یکی از بحث‌های مهم اصولی است:

دلیل اول: بحث خبر واحد در فقه بسیار کاربرد دارد، تا آن جا که بیشتر احکام فقه با خبر واحد اثبات می‌شوند.
دلیل دوم: حجیت دیگر وسائل اثبات تعبدی؛ مانند اجماع منقول و شهرت مستلزم حجیت خبر واحد است؛ زیرا تا خبر واحد حجت نباشد این دو وسیله هم حجت نخواهند بود.

نکته

در عبارت «خبر الواحد»، کلمه الواحد صفت مخبر محذوف است. خبر الواحد یعنی: خبر المخبّر الواحد؛ یعنی خبری که از طریق خبر دهنده واحد به ما می‌رسد.

انواع خبر

خبر از حیث ایجاد یقین در شنونده خبر، دو قسم است:

خبر	الف) خبر موجب قطع	1. خبر متواتر
		2. خبر محفوف به قرائن
	ب) خبر غیر موجب قطع	1. مخبر واحد
		2. مخبر متکثر (خبر مستفیض)

توضیح

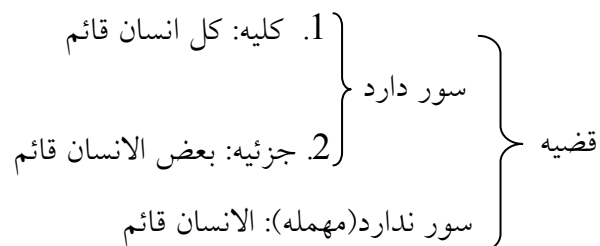
بعضی از اخبار موجب علم می‌شوند؛ مانند خبر متواتر یا خبر محفوف به قرائن.

خبر محفوف به قرائن: خبری است که به همراه آن شواهد و قرائن - مانند شواهد تاریخی و اجتماعی - وجود دارد که ما را به علم و یقین به مفاد خبر می‌رساند.

خبر مستفیض: خبری است که چند نفر آن را برای ما نقل می‌کنند؛ اما تعداد و شرایط آن‌ها به گونه‌ای نیست که مفاد آن برای ما یقینی شود. به همین خاطر این نوع خبر هم حداکثر برای ما ایجاد ظن می‌کند و باید برای حجیتش دلیل اقامه شود. در نتیجه مانند خبر واحد است و آن را هم تسامحاً در شمار خبر واحد به حساب می‌آوریم.

نکته

در این بحث، نخست در پی آن هستیم که حجیت خبر واحد را اجمالاً و به صورت قضیه مهمله اثبات کنیم. قضیه مهمله: در منطق به قضایایی گفته می‌شود که در آن‌ها سور و کمیت افراد موضوع بیان نشده است. تقسیم بندی قضایا بر اساس وجود سور در قضیه به این شکل است:

کل و بعض سور قضیه هستند که مقدار ثبوت حکم را برای موضوع بیان می‌کنند. ما در این بحث نخست می‌خواهیم اصل حجیت خبر واحد را بدون توجه به کلیت یا جزئیت آن، بررسی می‌کنیم و در مرحله بعد، در مورد شرایط و چگونگی کمیت خبری که حجّت است بحث می‌کنیم.

چکیده

1. به چیزهای که دلیل شرعی را اثبات می کنند «وسایل اثبات دلیل شرعی» گویند.
2. وسایلی را که دلیل شرعی را وجدانا و یقینا برای ما اثبات کنند ؛ مانند خبر متواتر، اجماع یا شهرت «وسایل اثبات وجدانی» می نامیم.
3. وسایلی که دلیل شرعی را وجدانا اثبات نمی کنند و حداکثر ایجاد ظن می نمایند، برای حجیت خود به دستور شارع نیاز دارند. این وسایل را در صورت اثبات حجیت آنها «وسایل اثبات تعبدی» می نامند.
4. مشهورترین وسایل اثبات تعبدی دلیل شرعی، خبر واحد، اجماع منقول و شهرت می باشند.
5. چون در خبر واحد احتمال کذب یا خطای مخبرین وجود دارد ، برای ما یقین ایجاد نمی کند به همین خاطر برای اثبات حجیتش به دلیل شرعی نیاز داریم.
6. بحث خبر واحد یکی از اصلی ترین مباحث اصولی است ؛ چون بیشتر احکام فقهی با خبر واحد اثبات می شود و از سویی دو دلیل تعبدی دیگر نیز برای حجیتشان به خبر واحد نیازمندند.